**Emro Science and Education**
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz

OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 2 No. 2 (2026) · “Milliy statistika tizimida yangi bosqich: barqaror rivojlanish maqsadlari, xalqaro standartlar va zamonaviy tende...

**“MILLIY STATISTIKA TIZIMIDA YANGI BOSQICH: BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI, XALQARO STANDARTLAR VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR”**

# ЯШИРИН ИҚТИСОДИЁТДАН РАСМИЙ МЕҲНАТ БОЗОРИГА ЎТИШ МЕХАНИЗМЛАРИ

***МИРОЛИМОВ МИРИСЛОМ МИРШОКИР ЎҒЛИ***
*ТДИУ Иқтисодий статистика кафедраси доценти, и.ф.ф.д., PhD*
***e-mail:*** *mirislom.mirolimov3138@gmail.com*
*+998 90 334 31 38*
***ORCID:****0000-0003-2714-2618*

**Аннотация:** *Яширин иқтисодиёт кўплаб давлатларда, айниқса ривожланаётган мамлакатларда кенг тарқалган ҳодисадир. У расмий ҳисоб-китобларга кирмайдиган, солиқ ва ҳуқуқий назоратдан четда қолган иқтисодий фаолиятларни қамраб олади. Бу ҳолат давлат бюджетига зарар етказиш, меҳнат ҳуқуқларининг бузилиши ва иқтисодий ноаниқликка олиб келади. Шу сабабли яширин иқтисодиётдан расмий меҳнат бозорига ўтиш муҳим вазифа ҳисобланади.*

**Калит сўзлар:** *яширин иқтисодиёт, норасмий бандлик, меҳнат муносабатларини легаллаштириш, рақамлаштириш, ижтимоий ҳимоя тизими, бандлик сиёсати, меҳнат миграцияси, иқтисодий ислоҳотлар.*

## КИРИШ.

Ҳозирги глобал иқтисодий трансформация шароитида яширин иқтисодиётнинг мавжудлиги деярли барча мамлакатлар учун долзарб муаммолардан бири ҳисобланади. Айниқса, ўтиш даври иқтисодиётларида ушбу сектор меҳнат бозорининг сезиларли қисмини қамраб олган бўлиб, бу ҳолат иқтисодий барқарорлик, давлат бюджети даромадлари ва ижтимоий ҳимоя тизими самарадорлигига жиддий таъсир кўрсатади. Илмий тадқиқотлар шуни кўрсатадики, яширин иқтисодиётнинг кенгайиши солиқ тушумларининг камайиши, меҳнат муносабатларининг ноқонуний шаклланиши ва аҳоли ижтимоий кафолатлардан четда қолишига олиб келади .

Яширин иқтисодиётнинг меҳнат бозори билан узвий боғлиқлиги унинг институционал, иқтисодий ва ижтимоий омиллар таъсирида шаклланишини кўрсатади. Хусусан, ортиқча маъмурий тўсиқлар, солиқ юкининг юқорилиги, ҳуқуқий саводхонликнинг пастлиги ва иш берувчилар учун расмийлаштириш жараёнларининг мураккаблиги норасмий бандликни рағбатлантирувчи асосий омиллар сифатида намоён бўлади . Шу билан бирга, меҳнат ресурсларининг самарасиз тақсимланиши ва ишчи кучининг расмий секторга кириш имкониятларининг чекланганлиги ҳам ушбу жараённи чуқурлаштиради.



Published: 05.06.2026
**Cite this article:** Миролимов Мирислом Миршокир ўғли (2026). Яширин иқтисодиётдан расмий меҳнат бозорига ўтиш механизмлари. Emro Science and Education, 2(2). https://journal.emro.uz/public/maqola/735
*© 2026 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.*

“MILLIY STATISTIKA TIZIMIDA YANGI BOSQICH: BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI, XALQARO STANDARTLAR VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR”

Бугунги кунда иқтисодий сиёсатнинг устувор йўналишларидан бири — яширин иқтисодиётдан расмий меҳнат бозорига босқичма-босқич ўтиш механизмларини шакллантириш ҳисобланади. Бу жараён фақатгина назорат чораларини кучайтириш билан чекланмай, балки рағбатлантирувчи иқтисодий инструментлар, рақамли технологиялар, институционал ислоҳотлар ва ижтимоий ҳимоя тизимини такомиллаштиришни ҳам ўз ичига олади . Шу маънода, яширин иқтисодиётни қисқартириш ва расмий бандликни ошириш ўзаро боғлиқ ва комплекс ёндашувни талаб этувчи жараён сифатида намоён бўлади.

Шу нуқтаи назардан, мазкур тадқиқотда яширин иқтисодиётдан расмий меҳнат бозорига ўтишнинг иқтисодий моҳияти, унинг асосий омиллари ва самарали амалий механизмларини таҳлил қилиш муҳим илмий ва амалий аҳамият касб этади.

Ўзбекистонда иқтисодий ислоҳотлар жараёнида яширин бандликнинг расмийлаштирилиши давлат сиёсатининг устувор вазифаларидан бирига айланган. Мамлакатда меҳнат бозорини расмийлаштириш, ижтимоий ҳимоя қамровини кенгайтириш ва солиқ базасини мустаҳкамлаш учун яширин иқтисодиётга оид чуқур тадқиқотлар ва самарали сиёсат чоралари зарур.

Ушбу мақоланинг мақсади – яширин иқтисодиётдан расмий меҳнат бозорига ўтишнинг назарий асосларини тизимлаштириш, амалий механизмларни таҳлил қилиш ва Ўзбекистон шароитида самарали ислоҳотлар йўналишларини асослашдан иборат.

**Адабиётлар шарҳи**

Яширин иқтисодиёт ва норасмий меҳнат муносабатларини ўрганиш масаласи иқтисодиёт назариясида кенг тадқиқ этилган йўналишлардан бири ҳисобланади. Халқаро илмий адабиётларда ушбу феноменнинг моҳияти, сабаблари ва уни қисқартириш механизмлари турли ёндашувлар асосида таҳлил қилинган.

Хусусан, Friedrich Schneider томонидан олиб борилган тадқиқотларда яширин иқтисодиётнинг улушини баҳолаш методологияси ишлаб чиқилган бўлиб, у дунё мамлакатларида норасмий секторнинг кенг тарқалганлигини илмий асослаб беради. Унинг фикрича, юқори солиқ юки ва маъмурий чекловлар яширин иқтисодиётнинг асосий драйверлари ҳисобланади[1].

Шунингдек, Hernando de Soto ўзининг ишларида норасмий секторнинг шаклланишини ҳуқуқий институтларнинг самарасизлиги ва мулк ҳуқуқларининг етарли даражада ҳимоя қилинмаганлиги билан боғлайди. У расмийлаштириш жараёнларини соддалаштириш орқали иқтисодий фаолликни легал секторга ўтказиш мумкинлигини таъкидлайди[2].

Халқаро ташкилотлар, жумладан World Bank ва International Labour Organization томонидан олиб борилган тадқиқотларда норасмий бандликнинг

ижтимоий-иқтисодий оқибатлари кенг ёритилган[3]. Уларда таъкидланишича, норасмий меҳнат бозори ишчиларнинг ижтимоий ҳимоядан четда қолиши, меҳнат ҳуқуқларининг бузилиши ва даромадлар барқарор эмаслигига олиб келади.

МДҲ давлатлари ва ўтиш иқтисодиётига эга мамлакатлар доирасида олиб борилган тадқиқотларда эса яширин иқтисодиётнинг юқори даражаси институционал ислоҳотларнинг етарли эмаслиги билан изоҳланади. Ўзбекистон олимлари томонидан амалга оширилган тадқиқотларда солиқ сиёсатини либераллаштириш[4], тадбиркорлик муҳитини яхшилаш ва рақамлаштириш жараёнлари норасмий секторни қисқартиришда муҳим омил сифатида кўрсатилган.

Замонавий илмий қарашларда эса яширин иқтисодиётдан расмий меҳнат бозорига ўтиш механизмлари комплекс ёндашувни талаб қилиши таъкидланмоқда. Яъни, фақат жазоловчи чоралар эмас, балки иқтисодий рағбатлар, институционал ишончни ошириш, рақамли платформаларни жорий этиш ва аҳолининг ҳуқуқий маданиятини юксалтириш орқали ушбу муаммони самарали ҳал этиш мумкинлиги асосланмоқда.

Шу билан бирга, айрим тадқиқотчилар яширин иқтисодиётни тўлиқ йўқотиш эмас, балки унинг салбий таъсирларини камайтириш ва босқичма-босқич легаллаштириш стратегиясини қўллаш мақсадга мувофиқ эканлигини таъкидлайдилар. Бу эса мазкур масаланинг мураккаб ва кўп қиррали эканлигини яна бир бор тасдиқлайди.

**Тадқиқот методологияси**

Тадқиқотни амалга оширишда илмий мушоҳада, статистик кузатиш, статистик графиклардан, қиёсий таҳлил, маълумотларни гуруҳлаш, абсракт-мантиқий фикрлаш, индукция ва дедукция усулларидан, мавзу доирасидаги мамлакатимиз Президентининг қарор ва фармонлари, ҳукуматимиз қарорлари билан белгиланган вазифаларга ҳамда мавзу доирасида тадқиқот олиб борган иқтисодчи олимларнинг илмий ишлари ўрганилиб, мавзуни ўрганилганлик даражаси тадлқиқ этилган.

**Таҳлил ва натижалар**

Яширин иқтисодиётдан расмий меҳнат бозорига ўтиш жараёнини таҳлил қилиш шуни кўрсатадики, мазкур жараён кўп омилли ва институционал муҳит билан чамбарчас боғлиқдир. Аввало, норасмий бандликнинг юқори улуши меҳнат бозоридаги номутаносибликлар, иш ўринларининг етарли эмаслиги ва аҳоли даромадларининг пастлиги билан изоҳланади. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, кам малакали ишчи кучи ва кичик бизнес субъектлари кўп ҳолларда расмий сектор талабларига мослаша олмаганлиги сабабли норасмий фаолиятни афзал кўради.

“MILLIY STATISTIKA TIZIMIDA YANGI BOSQICH: BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI, XALQARO STANDARTLAR VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR”

Иқтисодий жиҳатдан қаралганда, солиқ юки ва ижтимоий ажратмалар даражаси юқори бўлган шароитда иш берувчилар харажатларни камайтириш мақсадида ходимларни норасмий равишда жалб қилишга интилади. Бу эса ўз навбатида давлат бюджети даромадларининг қисқаришига ва ижтимоий ҳимоя тизими барқарорлигига салбий таъсир кўрсатади. Шу билан бирга, тадбиркорлик фаолиятини рўйхатдан ўтказиш ва юритиш жараёнларининг мураккаблиги ҳам яширин иқтисодиётнинг сақланиб қолишига хизмат қилади.

**1-жадвал.**

**2024-2025 йиллар учун кузатувлар ва маъмурий маълумотлар асосида ҳисобланган норасмий иқтисодиёт ҳажми (млрд.сўм)**[5]

| | 2024 йил I чорак | 2024 йил II чорак | 2024 йил III чорак | 2024 йил IV чорак | 2025 йил I чорак | 2025 йил II чорак | 2025 йил III чорак | 2025 йил IV чорак | 2025-йилнинг 4-чорагида 2024-йилга 1-чорагига нисбатан ўзгариши | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | | | | | | ( + ; - ) | ( % ) |
| **Жами ЯИМ** | **69667,1** | **176128,9** | **297716,6** | **406237,7** | **78795,3** | **201281,3** | **333823,2** | **351040,1** | **281373,0** | **503,9** |
| Қишлоқ, ўрмон ва балиқчилик хўжалиги | 22218,4 | 73091,9 | 130962,6 | 173087,3 | 25620,3 | 84507,1 | 146546,1 | 191687,9 | 169469,5 | 862,7 |
| Саноат | 3843,1 | 12723,8 | 19451,3 | 28152,1 | 4541,1 | 14145,5 | 21310,2 | 27909,8 | 24066,8 | 726,2 |
| Қурилиш | 5762,0 | 12421,5 | 20717,3 | 30495,3 | 6444,0 | 15054,0 | 23780,2 | 21064,9 | 15303,0 | 365,6 |
| Хизматлар | 37843,6 | 77891,8 | 126585,3 | 174503,0 | 42189,9 | 87574,7 | 142186,7 | 110377,4 | 72533,8 | 291,7 |

Берилган жадвал маълумотларини таҳлил қилиш шуни кўрсатадики, 2024–2025 йиллар давомида иқтисодиёт тармоқлари кесимида ўсиш динамикаси бир хил эмас, айрим соҳаларда юқори суръатлар кузатилган бўлса, бошқаларида нисбатан секинлашув ёки тебранишлар мавжуд. Аввало, Жами ЯИМ кўрсаткичига эътибор қаратсак, 2024 йил I чоракдаги 69 667,1 млрд сўмдан 2025 йил IV чоракда 351 040,1 млрд сўмга етган. Бу эса мутлақ ҳисобда 281 373,0 млрд сўмга ўсганини ва 503,9%лик юқори ўсиш суръатини англатади. Мазкур ҳолат иқтисодиётда умумий фаолликнинг сезиларли даражада кенгайганини кўрсатади. Бироқ 2025 йил IV чоракда III чоракка

нисбатан пасайиш (333 823,2 → 351 040,1 эмас, балки тармоқлар кесимида айрим тушишлар) иқтисодий фаолликда маълум мавсумий ёки конъюнктура ўзгаришлари мавжудлигини кўрсатади. Қишлоқ, ўрмон ва балиқчилик хўжалиги энг юқори ўсишни намоён этган соҳа ҳисобланади. Ушбу тармоқда 22 218,4 млрд сўмдан 191 687,9 млрд сўмгача ўсиш кузатилиб, 862,7%лик ўсиш қайд этилган. Бу ҳолат аграр секторда ишлаб чиқариш ҳажмининг кенгайгани, эҳтимол, давлат қўллаб-қувватлови ва экспорт имкониятларининг ошгани билан изоҳланади. Шу билан бирга, бу тармоқдаги юқори ўсиш иқтисодиётнинг маълум даражада аграр йўналишга мойиллигини ҳам кўрсатиши мумкин. Саноат тармоғида ҳам барқарор ўсиш кузатилган: 3 843,1 млрд сўмдан 27 909,8 млрд сўмгача ўсиш (726,2%). Бу саноатлашув жараёнлари давом этаётганини англатади. Бироқ IV чоракда бироз пасайиш мавжуд (III чоракка нисбатан), бу ишлаб чиқариш цикли, ташқи талаб ёки ресурс омиллари билан боғлиқ бўлиши мумкин. Қурилиш соҳасида ўсиш нисбатан пастроқ — 365,6%. 2025 йил III чоракда энг юқори кўрсаткич (23 780,2 млрд сўм) кузатилган бўлса, IV чоракда кескин пасайиш (21 064,9 млрд сўм) қайд этилган. Бу қурилиш ишларининг мавсумий хусусияти, инвестиция фаоллигининг ўзгариши ёки лойиҳалар тугалланиши билан изоҳланиши мумкин. Хизматлар соҳаси иқтисодиётда энг катта улушга эга бўлиб қолмоқда. Ушбу тармоқда 37 843,6 млрд сўмдан 110 377,4 млрд сўмгача ўсиш кузатилган (291,7%). Бироқ бошқа тармоқларга нисбатан ўсиш суръати пастроқ. Шу билан бирга, 2025 йил IV чоракда кескин пасайиш (142 186,7 → 110 377,4) хизматлар соҳасида талабнинг қисқариши ёки ички бозор фаоллигининг сусайганини кўрсатади.

**2-жадвал.**

**2024-2025 йиллар учун жами норасмий ва яширин иқтисодиётда яратилган ялпи қўшилган қиймат ҳажми (млрд.сўм)** [5]

| | 2024 йил I чорак | 2024 йил II чорак | 2024 йил III чорак | 2024 йил IV чорак | 2025 йил I чорак | 2025 йил II чорак | 2025 йил III чорак | 2025 йил IV чорак | 2025-йилнинг 4-чорагида 2024-йилга 1-чорагига нисбатан ўзгариши | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | | | | | | ( + ; - ) | ( % ) |
| **Жами ЯИМ** | **92624,2** | **228373,4** | **379148,8** | **527360,9** | **106817,6** | **265540,7** | **433679,8** | **498045,2** | **405420,9** | **537,7** |
| Қишлоқ, ўрмон ва балиқчилик хўжалиги | 22218,4 | 73091,9 | 130962,6 | 173087,3 | 25620,3 | 84507,1 | 146546,1 | 191687,9 | 169469,5 | 862,7 |
| Саноат | 6545,1 | 18837,2 | 29401,2 | 42222,5 | 7584,1 | 21482,3 | 33070,0 | 44413,9 | 37868,7 | 678,6 |
| Қурилиш | 7545,6 | 16997,8 | 27697,3 | 38899,4 | 8659,3 | 20453,7 | 32476,0 | 30323,7 | 22778,1 | 401,9 |

| | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Хизматлар | 56315,1 | 119446,5 | 191087,7 | 273151,6 | 64953,9 | 139097,7 | 221587,7 | 231619,7 | 175304,6 | 411,3 |

Берилган жадвал маълумотларини таҳлил қилиш шуни кўрсатадики, 2024–2025 йиллар давомида иқтисодиёт тармоқлари кесимида ўсиш динамикаси бир хил эмас, айрим соҳаларда юқори суръатлар кузатилган бўлса, бошқаларида нисбатан секинлашув ёки тебранишлар мавжуд. Аввало, жами ЯИМ кўрсаткичига эътибор қаратсак, 2024 йил I чоракдаги 69 667,1 млрд сўмдан 2025 йил IV чоракда 351 040,1 млрд сўмга етган. Бу эса мутлақ ҳисобда 281 373,0 млрд сўмга ўсганини ва 503,9%лик юқори ўсиш суръатини англатади. Мазкур ҳолат иқтисодиётда умумий фаолликнинг сезиларли даражада кенгайганини кўрсатади. Бироқ 2025 йил IV чоракда III чоракка нисбатан пасайиш (333 823,2 → 351 040,1 эмас, балки тармоқлар кесимида айрим тушишлар) иқтисодий фаолликда маълум мавсумий ёки конъюнктура ўзгаришлари мавжудлигини кўрсатади. Қишлоқ, ўрмон ва балиқчилик хўжалиги энг юқори ўсишни намоён этган соҳа ҳисобланади. Ушбу тармоқда 22 218,4 млрд сўмдан 191 687,9 млрд сўмгача ўсиш кузатилиб, 862,7%лик ўсиш қайд этилган. Бу ҳолат аграр секторда ишлаб чиқариш ҳажмининг кенгайгани, эҳтимол, давлат қўллаб-қувватлови ва экспорт имкониятларининг ошгани билан изоҳланади. Шу билан бирга, бу тармоқдаги юқори ўсиш иқтисодиётнинг маълум даражада аграр йўналишга мойиллигини ҳам кўрсатиши мумкин. Саноат тармоғида ҳам барқарор ўсиш кузатилган: 3 843,1 млрд сўмдан 27 909,8 млрд сўмгача ўсиш (726,2%). Бу саноатлашув жараёнлари давом этаётганини англатади. Бироқ IV чоракда бироз пасайиш мавжуд (III чоракка нисбатан), бу ишлаб чиқариш цикли, ташқи талаб ёки ресурс омиллари билан боғлиқ бўлиши мумкин.

Қурилиш соҳасида ўсиш нисбатан пастроқ — 365,6%. 2025 йил III чоракда энг юқори кўрсаткич (23 780,2 млрд сўм) кузатилган бўлса, IV чоракда кескин пасайиш (21 064,9 млрд сўм) қайд этилган. Бу қурилиш ишларининг мавсумий хусусияти, инвестиция фаоллигининг ўзгариши ёки лойиҳалар тугалланиши билан изоҳланиши мумкин. Хизматлар соҳаси иқтисодиётда энг катта улушга эга бўлиб қолмоқда. Ушбу тармоқда 37 843,6 млрд сўмдан 110 377,4 млрд сўмгача ўсиш кузатилган (291,7%). Бироқ бошқа тармоқларга нисбатан ўсиш суръати пастроқ. Шу билан бирга, 2025 йил IV чоракда кескин пасайиш (142 186,7 → 110 377,4) хизматлар соҳасида талабнинг қисқариши ёки ички бозор фаоллигининг сусайганини кўрсатади.

**3-жадвал.**

**2024-2025 йиллар учун Ўзбекистон Республикаси ҳудудлари бўйича кузатувлар ва маъмурий маълумотлар асосида ҳисобланган норасмий иқтисодиёт ҳажми (млрд.сўм)**

| | 2024 йил | 2024 йил | 2024 йил | 2024 йил | 2025 йил | 2025 йил | 2025 йил | 2025 йил | **2025-йилнинг 4-чорагида 2024-** |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|

| | I чорак | II чорак | III чорак | IV чорак | I чорак | II чорак | III чорак | IV чорак | йилга 1-чорагига нисбатан ўзгариши | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | | | | | | ( + ; - ) | ( % ) |
| **Ўзбекистон Республикаси** | **69667,1** | **176128,9** | **297716,6** | **406237,7** | **78795,3** | **201281,3** | **333823,2** | **461047,6** | **391380,5** | **661,8** |
| Қорақалпоғистон Республикаси | 2533,1 | 6226,9 | 10750,1 | 15053,9 | 2847,4 | 7051,4 | 12006,5 | 17153,1 | 14620,0 | 677,2 |
| Андижон вилояти | 5281,0 | 15041,6 | 25256,4 | 34210,9 | 6005,7 | 16987,5 | 28137,7 | 37480,0 | 32199,0 | 709,7 |
| Бухоро вилояти | 4964,7 | 13700,8 | 22594,0 | 30261,0 | 5697,0 | 15843,7 | 25810,0 | 35037,4 | 30072,8 | 705,7 |
| Жиззах вилояти | 3167,0 | 7336,1 | 13464,3 | 17941,5 | 3579,4 | 8710,7 | 15509,3 | 20453,8 | 17286,8 | 645,8 |
| Қашқадарё вилояти | 5289,6 | 15814,7 | 25389,6 | 34653,7 | 6223,8 | 18325,3 | 29183,1 | 40149,9 | 34860,3 | 759,0 |
| Навоий вилояти | 3120,3 | 8144,4 | 14060,5 | 19566,4 | 3542,7 | 9356,3 | 15782,3 | 22380,4 | 19260,0 | 717,2 |
| Наманган вилояти | 4489,2 | 11845,2 | 20983,1 | 27568,9 | 5131,8 | 13735,7 | 24051,3 | 32091,0 | 27601,7 | 714,8 |
| Самарқанд вилояти | 7660,9 | 18006,6 | 31054,5 | 40418,9 | 8585,6 | 20549,4 | 34475,0 | 45969,7 | 38308,8 | 600,1 |
| Сурхондарё вилояти | 4226,6 | 12582,9 | 20198,9 | 26663,2 | 4749,0 | 14412,5 | 22413,5 | 30917,6 | 26691,0 | 731,5 |
| Сирдарё вилояти | 1585,4 | 3978,9 | 6818,5 | 9009,8 | 1748,2 | 4454,3 | 7665,8 | 10301,7 | 8716,3 | 649,8 |
| Тошкент вилояти | 8214,6 | 19360,4 | 33037,1 | 43901,6 | 9290,4 | 21984,3 | 36665,0 | 49628,9 | 41414,2 | 604,2 |
| Фарғона вилояти | 6085,7 | 15774,1 | 25637,4 | 34117,7 | 6917,2 | 17758,2 | 29208,7 | 39617,0 | 33531,4 | 651,0 |
| Хоразм вилояти | 4044,1 | 9911,8 | 17174,5 | 23337,0 | 4603,1 | 11495,7 | 19455,1 | 26978,0 | 22933,8 | 667,1 |
| Тошкент шаҳри | 8997,3 | 18389,2 | 31273,5 | 49499,5 | 9865,0 | 20597,8 | 33431,3 | 52849,3 | 43851,9 | 587,4 |

Жадвал маълумотлари 2024–2025 йилларда ҳудудлар кесимида иқтисодий фаолликнинг сезиларли ошганини кўрсатади. Аввало, Ўзбекистон Республикаси бўйича жами ЯИМ 69 667,1 млрд сўмдан 461 047,6 млрд сўмгача ўсиб, 661,8%лик юқори суръат қайд этилган. Бу умумий иқтисодий ўсиш барча ҳудудларда кузатилганини англатади.

Ҳудудлар кесимида таҳлил қилинганда:

- ✓ энг юқори ўсиш Қашқадарё вилоятида (759,0%), шунингдек Сурхондарё вилояти (731,5%) ва Навоий вилояти (717,2%)да кузатилган — бу ҳудудларда саноат ва ресурс базаси фаол ривожланганини кўрсатади;
- ✓ Андижон вилояти (709,7%), Бухоро вилояти (705,7%) ва Наманган вилояти (714,8%)да ҳам барқарор юқори ўсиш мавжуд;
- ✓ нисбатан пастроқ ўсиш Самарқанд вилояти (600,1%), Тошкент вилояти (604,2%) ва Тошкент шаҳри (587,4%)да қайд этилган, бу ҳудудлар аллақачон иқтисодий жиҳатдан ривожланганлиги билан изоҳланади;
- ✓ энг паст кўрсаткичлардан бири Сирдарё вилоятида (649,8%) кузатилган.

“MILLIY STATISTIKA TIZIMIDA YANGI BOSQICH: BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI, XALQARO STANDARTLAR VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR”

Умуман олганда, барча ҳудудларда ижобий ўсиш динамикаси сақланган бўлса-да, ўсиш суръатлари ўртасида фарқ мавжуд. Бу эса ҳудудий иқтисодий ривожланишда номутаносиблик борлигини кўрсатади.

**Хулоса ва натижалар**

Олиб борилган таҳлиллар шуни кўрсатадики, яширин иқтисодиётдан расмий меҳнат бозорига ўтиш жараёни кўп қиррали бўлиб, фақат иқтисодий омиллар билан чекланмайди. Ҳуқуқий база мавжуд бўлишига қарамасдан, унинг амалий самарадорлиги паст бўлган шароитда норасмий сектор кенгайишда давом этади. Бу эса, ўз навбатида, институционал муҳитни такомиллаштириш, давлат органлари фаолияти самарадорлигини ошириш ва жамоатчилик ишончини мустаҳкамлаш зарурлигини кўрсатади.

Тадқиқот натижаларига кўра, рақамли технологияларни кенг жорий этиш расмий меҳнат муносабатларини ривожлантиришда муҳим аҳамият касб этмоқда. Хусусан, электрон тизимлар орқали ҳисоб-китоб ва рўйхатга олиш жараёнларининг соддалашиши норасмий фаолиятни қисқартиришга хизмат қилади.

Шу билан бирга, норасмий бандликни камайтиришда солиқ сиёсатини такомиллаштириш, тадбиркорлик учун қулай муҳит яратиш ва аҳолининг ҳуқуқий онгини ошириш муҳим омиллардан ҳисобланади. Таҳлиллар шуни тасдиқлайдики, рағбатлантирувчи чоралар жазоловчи механизмларга нисбатан самаралироқ натижа беради.

Якуний хулоса сифатида айтиш мумкинки, яширин иқтисодиётни қисқартириш ва расмий меҳнат бозорини ривожлантириш ўзаро боғлиқ жараёнлар бўлиб, уларни амалга оширишда комплекс ва мувофиқлаштирилган давлат сиёсати муҳим аҳамиятга эга.

**Фойдаланилган адабиётлар рўйхати**

1. Friedrich Schneider. Shadow Economy and Underground Activity: Empirical Analysis and Policy Implications. – Vienna: Johannes Kepler University, 2020-2025 йиллар.
2. Hernando de Soto. The Other Path: The Invisible Revolution in the Third World. – New York: Harper & Row, 1989.
3. World Bank. Informality and Development: Policy Perspectives. – Washington, DC: World Bank Publications, турли йиллар.
4. International Labour Organization. Women and Men in the Informal Economy: A Statistical Picture. – Geneva: ILO, 2018.
5. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. 2024–2025 йиллар учун норасмий ва яширин иқтисодиёт бўйича статистик маълумотлар. – Тошкент, 2025.

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг иқтисодиётни расмийлаштириш ва яширин иқтисодиётни қисқартиришга оид қарор ва фармонлари. – Тошкент, 2020–2025.

7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қарорлари. Меҳнат бозорини тартибга солиш ва норасмий бандликни қисқартириш чора-тадбирлари.–Тошкент, 2021–2025.

8. Абдуллаев А., Каримов Ш. Яширин иқтисодиёт ва уни қисқартириш механизмлари. – Тошкент: Иқтисодиёт нашриёти, 2022.

9. Турсунов Б. Ўзбекистонда меҳнат бозорини ривожлантириш ва расмийлаштириш муаммолари. – Тошкент, 2023.

**10.** Халқаро ва миллий илмий журналлар материаллари: норасмий иқтисодиёт, меҳнат бозори ва институционал ислоҳотларга оид мақолалар тўплами.

IQTISODIY
STATISTIKA KAFEDRASI
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti